

Datum
2018-09-05

Dnr
219-18

Mottagare
Regeringskansliet
Miljö- och energidepartementet

Handläggare
Monica Forsell
kommunikationsenheten
monica.forsell@havochovatten.se

Direkt
010-6986004

Uppdrag att stärka arbetet med utbildning för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor, särskilt marin pedagogik

Havs- och vattenmyndigheten ska bidra till att stärka arbetet med utbildning för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor, särskilt marin pedagogik. I uppdraget ingår att samla berörda aktörer, särskilt från lokal nivå, och myndigheter för att identifiera behov av insatser samt ta fram efterfrågat kunskapsmaterial. Unescos pågående arbete inom marin pedagogik ska beaktas. Uppdragets genomförande och förslag till fortsatt arbete, inklusive förslag som stärker insatser på lokal nivå, ska redovisas till Regeringskansliet (Miljö- och energidepartementet) senast den 30 september 2018.

Havs- och vattenmyndigheten överlämnar härmed redovisning av uppdraget inklusive bilagor.

Beslut i ärendet har fattats av generaldirektören Jakob Granit efter föredragning av kommunikationschefen Monica Forsell. I den slutliga handläggningen av ärendet har även deltagit avdelningschefen Anna Jöborn, biträdande avdelningschefen Niclas Törnell samt enhetscheferna Thomas Johansson, Catarina Hedar och Mats Svensson.

Jakob Granit,
generaldirektör

Monica Forsell,
kommunikationschef

Bilagor:

- 1) Havs- och vattenmyndighetens rapport 2018:23 Marin pedagogik – inventering av lokala behov av stöd och kunskapsmaterial
- 2) Beviljade projekt, utlysning Marin pedagogik 2018

Kopia till:

Utbildningsdepartementet
Näringsdepartementet
Utrikesdepartementet

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	5
BAKGRUND	6
Regeringsuppdraget	6
Avgränsningar	6
Upplägg.....	6
LOKALT ARBETE MED MARIN PEDAGOGIK – EN LÄGESBILD 2018.....	7
LOKALA AKTÖRERS BEHOV AV STÖD OCH KUNSKAPSMATERIAL	8
Utveckling av lokal marinpedagogisk verksamhet och kunskapsmaterial	8
FRAMTIDA STÖD FÖR LOKALT ARBETE MED MARIN PEDAGOGIK - FÖRSLAG	10

Sammanfattning

I regleringsbrevet för 2018 fick Havs- och vattenmyndigheten (HaV) ett regeringsuppdrag att stärka arbetet med utbildning för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor, särskilt marin pedagogik. Tre miljoner kronor avsattes för uppdraget under 2018.

Ett hundratal aktörer, spridda över landet, har bidragit till det kunskapsunderlag som presenteras i den här återrapporten. Bland de medverkande finns ideella föreningar, naturskolor, vattenråd, museer, science center, akvarier/ djurparker, naturrum, universitet och marinpedagogiska centra, företag, stiftelser, biosfärsområden och kommuner.

Undersökningen visar att lokalt arbete med marin pedagogik till stor del finansieras av kommunala medel och i huvudsak vänder sig till barn och ungdomar. En grov uppskattning indikerar att 55-60 000 barn, ungdomar och vuxna årligen deltar i lokala marinpedagogiska aktiviteter.

De lokala aktörerna lyfter fram behovet av både långsiktigt finansiellt stöd och ett behov av att dela erfarenheter genom nätverk. Man efterfrågar tillgång till både fysiskt och digitalt kunskapsmaterial. Det är en utmaning för lokala aktörer att få överblick över kunskapsmaterial som finns tillgängligt, något som till exempel blir tydligt när endast 23 av de 102 aktörer känner till UNESCO-IOC:s "Ocean Literacy for All – a Toolkit".

Bland de lokala aktörer som arbetar med marin pedagogik och hållbar utveckling inom havs och vattenfrågor finns ett stort engagemang. Även ekonomiskt sett mindre satsningar kan bidra till utveckling och stimulans för att bibehålla det lokala arbetet med hållbara hav och vatten, och marin pedagogik. Om regeringen har en framtida ambition att så många barn och ungdomar som möjligt ska nås av marin pedagogik och omfattas av "havsmedvetenhet" (ocean literacy) behöver man undersöka möjligheten att tydligare lyfta havsmedvetenhet inom ramen för skolväsendets uppdrag att arbeta med hållbarhetsbegreppen.

Bakgrund

Regeringsuppdraget

I regleringsbrevet för 2018 fick Havs- och vattenmyndigheten (HaV) ett regeringsuppdrag att stärka arbetet med utbildning för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor, särskilt marin pedagogik. Tre miljoner kronor avsattes för uppdraget under 2018:

”Havs- och vattenmyndigheten ska bidra till att stärka arbetet med utbildning för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor, särskilt marin pedagogik. I uppdraget ingår att samla berörda aktörer, särskilt från lokal nivå, och myndigheter för att identifiera behov av insatser samt ta fram efterfräгат kunskapsmaterial. Unescos pågående arbete inom marin pedagogik ska beaktas. Uppdragets genomförande och förslag till fortsatt arbete, inklusive förslag som stärker insatser på lokal nivå, ska redovisas till Regeringskansliet (Miljö- och energidepartementet) senast den 30 september 2018.”

Avgränsningar och definitioner

HaV har avgränsat uppdraget till behov av insatser och kunskapsunderlag som handlar om hav och sambandet mellan vatten och hav, det vill säga ”källa till hav”-perspektivet. Insatser och kunskapsunderlag som enbart berör sötvatten har därmed inte ingått i arbetet.

HaV har tolkat att regeringsuppdraget inte omfattar skolans arbete med hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor. Uppdraget har därför avgränsats till att omfatta inventering av stöd till lokala insatser och behov av kunskapsmaterial hos aktörer utanför det obligatoriska skolväsendet.

Uppdraget avgränsades också när det gäller målgrupp. Insatser och kunskapsmaterial ska vända sig till barn och ungdomar och/ eller till vuxna som använder materialet i sitt arbete med barn och ungdomar.

Begreppet ”marin pedagogik” har definierats som metoder (pedagogik) för att skapa förståelse om haven och människans påverkan på havsmiljön.

Begreppet ”Ocean Literacy” saknar en direkt översättning till svenska. I bilaga 1 (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2018:23) används begreppet havsmedvetenhet.

Upplägg

Det finns ingen tidigare inventering av lokala aktörer eller deras arbete med utbildning för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor. Det finns heller ingen samlad bild av ifall lokala aktörer ser behov av stöd och kunskapsmaterial inom området, och i så fall vilken typ av kunskapsmaterial.

Inom ramen för regeringsuppdraget har Havsmiljöinstitutet, på uppdrag av HaV, aktivt sökt upp och kontaktat lokala aktörer. Parallellt har HaV utlyst medel för lokala projekt, vilket inneburit att lokala aktörer själva kontaktat Hav.

Totalt har 620 potentiella lokala aktörer kontaktats. Ca 200 av dem verkar på olika sätt inom området marin pedagogik. Av dem har 102 av medverkat i undersökningen, som genomförts i form av en enkät och ett antal djupintervjuer (bilaga 1). Bland de lokala aktörer som deltagit finns ideella föreningar, naturskolor, vattenråd, museer, science center, akvarier/ djurparker, naturrum, universitet och marinpedagogiska centra, företag, stiftelser, biosfärsområden och kommuner.

Två planerade nationella konferenser under hösten 2018 (arrangörer är Malmö stad samt Sjöfartsmuseet, Göteborgs stad) kan eventuellt leda till att ytterligare lokala aktörer identifieras.

HaV gjorde också en utlysning under våren 2018 för att stimulera utveckling av nya, eller befintliga, lokala aktiviteter eller framtagande av kunskapsmaterial för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor (marin pedagogik). 31 ansökningar kom in och tio av dem beviljades. En kort beskrivning av de beviljade projekten finns i bilaga 2.

Lokalt arbete med marin pedagogik – en lägesbild 2018

Lokala aktörer som bedriver marin pedagogik vänder sig i huvudsak till barn och ungdomar i olika åldersgrupper. Verksamheten finansieras till stor del av kommunala medel och vänder sig till elever och personal i förskola och skola och/ eller till allmänheten. Nära hälften av verksamheterna tar emot fler än 1000 besökare per år (bilaga 1). En grov uppskattning indikerar att 55-60 000 barn, ungdomar och vuxna årligen använder lokala marinpedagogiska verksamheter.

Flera av de aktörer som sökt medel inom ramen för utlysningen om marin pedagogik, har tagit fram eget kunskapsmaterial och/eller koncept för undervisning. I vissa fall används materialet eller den pedagogiska modellen enbart i det sammanhang där det producerats, i andra fall har man gjort det tillgängligt för andra, till exempel via den egna webbplatsen.

UNESCO-IOC:s kunskapsmaterial "Ocean Literacy for All: a Toolkit" lanserades i december 2017. Det togs fram som ett av de frivilliga åtagandena kopplat till FN:s havskonferens 2017 och har finansierats av den svenska regeringen. Materialet tar ett globalt grepp på "Ocean Literacy" eller havsmedvetenhet, och innehåller dels en kunskapsdel, dels ett avsnitt med lektionsupplägg för olika åldrar. 23 av de 102 aktörer som besvarat enkäten känner till materialet och av dem har en handfull använt och uppskattat det (bilaga 1).

18 av 102 aktörer känner till nätverket European Science Educators Association (EMSEA)

Observera att den här återskottet inte berör skolans arbete inom marin pedagogik. Det finns idag ingen sammanställning av i vilken utsträckning man inom förskola, grundskola eller gymnasium väljer att arbeta med hållbar utveckling med fokus på vatten och hav.

Lokala aktörers behov av stöd och kunskapsmaterial

Som framgår av bilaga 1, menar lokala aktörer att finansiellt stöd, i form av långsiktig finansiering, är den viktigaste faktorn för att stärka och simulera utveckling av verksamheten.

Det framgår av både enkätsvaren (bilaga 1) och ansökningarna om medel för marin pedagogik, att lokala aktörer saknar nätverk för erfarenhetsutbyte och en databas som både samlar erfarenheter av pedagogiska upplägg, och vilka kunskapsmaterial som finns att tillgå. Behov av kompetensutveckling, stöd för att nå ut med sin verksamhet till olika målgrupper och utbildad personal lyfts också fram.

Enkätsvaren och ansökningarna om medel för marin pedagogik visar samma mönster när det gäller behov av kunskapsmaterial. Aktörerna ser behov av både fysiskt material, anpassat till olika åldersgrupper, och av digitala resurser. Kontakt med forskare, möjlighet till laboratorieundersökningar och handledningsmaterial (med koppling till läroplanen) efterfrågas också i enkäten.

Pågående utveckling av lokal marinpedagogisk verksamhet och kunskapsmaterial

De lokala aktörer som HaV kommit i kontakt med inom ramen för regeringsuppdraget, utvecklar arbetssätt och producerar lokalt kunskapsmaterial i den omfattning som deras resurser medger.

Våren 2018 utlyste HaV 2,5 miljoner kr för utveckling av lokalt arbete med marin pedagogik. Bland 31 ansökningar från förskolor, grundskolor, gymnasium och universitet, kommuner och länsstyrelser, privata aktörer och intresseorganisationer, beviljade HaV medel till tio projekt.

Kunskapsmaterialet och de pedagogiska aktiviteterna kommer att göras tillgängliga nationellt av respektive aktör. Några exempel (en komplett förteckning över beviljade medel finns i bilaga 2):

- Östersjöcentrum vid Stockholms universitet har beviljats 500 000 kr för att komplettera befintlig digital fälthandbok om arter i Östersjön, med Västerhavets arter. Fälthandboken används idag av elever från år 1 i grundskolan, till studerande på grundkurser på universitet.
- Naturskyddsföreningen har beviljats 400 000 kr för att webbanpassa befintligt pedagogiskt material "Barnens hav" och därmed göra det tillgängligt för fler målgrupper. Kunskapsmaterialet riktar sig till barn och unga mellan 6 och 15 år för användning i skolan, i naturskyddsföreningens barn och familjeverksamhet Natursnokarna och av allmänheten.

- Lysekils kommun, Gullmarsgymnasiet har beviljats 65 000 kr för att utveckla en prototyp till ett marint mätinstrument som kan byggas och användas av elever mellan 14 och 19 år. Projektet är förankrat i forskning inom oceanografi vid Göteborgs universitet och genomförs i samarbete med Havets hus, Innovatum och Inspira. Det pedagogiska upplägget och ritningar till mätinstrumentet ska spridas till skolor nationellt.
- Malmö stad har beviljats 625 000 kr för att ta fram en pedagogisk modell med ett digitalt studie- och handledarmaterial för hur skolan kan arbeta med Agenda 2030-målen, med utgångspunkt i mål 14 och dess delmål. Materialet ska göras tillgängligt via Malmö stads webbplats.
- Karlshamns kommun, Kreativum Science Center, har beviljats 237 000 kr för att utveckla ett pedagogiskt helhetsgrepp som med hjälp av VR-teknik speglar vattnets väg hemifrån till havet. Det pedagogiska upplägget vänder sig till skolklasser och kommer att spridas till kunskapscenter i hela landet.

Några ytterligare exempel på pågående utveckling av arbetssätt och verksamheter inom ramen för hållbar utveckling inom havs- och vattenfrågor, har kommit till HaV:s kännedom under arbetet med regeringsuppdraget:

- I regeringens satsning på haven i budget 2018, ingår ett uppdrag till Naturvårdsverket och Håll Sverige rent (HSR) att arbeta med informationsinsatser riktade till unga, mot nedskräpning på land och i havet, framförallt plast. HSR håller, när detta skrivs, på att fram ett pedagogiskt material (Skräplabbet) för åldrarna 10-12, där en av modulerna fokuserar på havet.
- Det pågår ny- och ombyggnationer av flera marinpedagogiska anläggningar under 2018-2021. Ett nytt kunskapscenter för Östersjön byggs på Skansen i Stockholm och ska öppna i början av 2019. Havets Hus i Lysekil byggs om och till, och kommer att invigas i maj 2019. Sjöfartsmuseet Akvariet i Göteborg ska även det byggas om och till, och öppnar igen hösten 2021.
- En ny verksamhet, Havsakademin vid Lunds universitet, är under uppbyggnad. Projektet drivs i samverkan med skolor, universitet, kommuner och näringsliv.
- Projektet Biosphere for Baltic drivs av biosfärområdena runt Östersjön och fokuserar bland annat på lärande och pedagogik kring havet. Projektet koordineras av Kristianstad vattenrike och svenska biosfärprogrammet.

Framtida stöd för lokalt arbete med marin pedagogik - förslag

En fortsatt satsning på marin pedagogik är viktig för att öka kunskapen om vatten och hav i samhället i stort, för att på sikt ändra värderingar och beteenden för ett mer hållbart nyttjande av havets ekosystemtjänster. Marin pedagogik vänder sig till en för HaV ny målgrupp, men ligger väl i linje med HaV:s arbete med vattendirektivet, havsmiljödirektivet, Agenda 2030 och då framförallt mål 14, och det är inte minst en naturlig fortsättning på Sveriges stöd till Unesco:s arbete med kunskapsmaterialet "Ocean Literacy for All".

Bland de lokala aktörer som arbetar med marin pedagogik och hållbar utveckling inom havs och vattenfrågor finns ett stort engagemang. Även om tre miljoner kr är en relativt sett liten summa i sammanhanget, har lokala aktörer uppskattat att det både funnits medel att söka, och att bli tillfrågade om sitt behov av stöd och kunskapsmaterial. Det tyder på att även ekonomiskt sett mindre satsningar kan bidra till att bibehålla och utveckla det lokala arbetet med hållbara hav och vatten, och marin pedagogik. Det framgår också av inventeringen att lokala aktörer, förutom långsiktigt ekonomiskt stöd, har behov av nätverk för att utbyta erfarenheter och sprida metoder och material.

HaV har följande förslag till fortsatt arbete som också stärker insatser på lokal nivå:

1) Ekonomiskt stöd och erfarenhetsutbyte

HaV föreslår att regeringen följer upp 2018 års initiativ genom att tillskjuta extra medel för stöd till lokala aktörer. Förslagsvis tre- fem miljoner kr under en treårsperiod, vilket skulle ge förutsättningar även för mer långsiktiga utvecklingsprojekt. En del av medlen bör avsättas för att stimulera nationellt erfarenhetsutbyte och spridning av kunskapsmaterial, både sådant som utvecklas lokalt eller regionalt, och material framtaget av exempelvis Unesco-IOC. Vår bedömning är att det är ett kostnadseffektivt sätt att utveckla och sprida marin pedagogik. Uppdraget bör läggas hos en aktör med kompetens och erfarenhet av arbete med marin pedagogik/ ocean literacy.

2) Marin pedagogik integrerad i befintliga strukturer

- a) HaV kommer att stimulera lokalt och regionalt arbete med marin pedagogik genom att ställa krav på kommunikationsaktiviteter riktade till målgruppen barn och ungdomar, kopplat till relevanta utlysningar inom exempelvis LOVA-programmet.
- b) Om regeringen har ambitionen att så många barn och ungdomar som möjligt ska nås av marin pedagogik och omfattas av "havsmedvetenhet" (ocean literacy), behöver man undersöka möjligheten att tydligare lyfta havsmedvetenhet inom ramen för skolväsendets uppdrag att arbeta med hållbarhetsbegreppen. Som framgår i bilaga 1, är tillgången till marin pedagogik ojämnt spridd i landet. Observera dock att

inventeringen inte omfattar det obligatoriska skolväsendet. Samtliga landets kommuner (som ju även är skolhuvudmän) har dock kontaktats och det framgår av svaren att många kommuner som har långt till kustmiljöer, inte ser marin pedagogik som en relevant fråga.

